

УДК: 94:329.7:37.011.32(477)

А. М. Чортенко

СТУДЕНТСТВО В СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ НА ТЕРИТОРІЯХ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ ТА НАДДНІСТРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ПОЧ. ХХ ст. (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті порівнюється участь студентства в процесі утворення і розбудови перших українських політичних партій Наддніпрянської та Наддністрянської України. З'ясовуються типові риси, виявляються особливості участі студентської молоді у формуванні національної партійно-політичної системи.

Ключові слова: студентство, молодь, політичні партії, партійна система

Однією з яскравих сторінок політичної історії України є становлення її партійно-політичної системи на початку ХХ ст., вивчення якої неможливе без всебічного дослідження ролі різних суспільних верств та груп. Традиційно лідерами нелегальної політичної боротьби науковці вважали пролетаріат та національну інтелігенцію, а тому лише фрагментарно вивчали вплив такої соціально активної групи, як студентство. Основна увага істориків, як правило, акцентувалась на його боротьбі за культурно-освітні права, просвітницькій діяльності, участі в загальноросійському страйковому русі. Разом з тим, цілісне розуміння розвитку історичного процесу у перші десятиліття ХХ ст. є неможливим без з'ясування ролі студентства, яке займає провідне, а у деяких випадках і ключове місце у формуванні та діяльності українських політичних партій.

На межі ХІХ – ХХ ст. молодь Наддніпрянської та Наддністрянської України, що здобуває вищу освіту, перетворилася на впливову суспільно-політичну силу, яка продукує громадсько-політичні ідеї, шукає нові методи та засоби боротьби за національні права у протистоянні з владою, сприяє остаточній політизації національного руху. В студентському середовищі формується інтелектуальна база і кристалізуються рушійні сили державотворчих процесів 1917 – 1920 рр.

Перші розвідки, присвячені студентській проблематиці в партійно-політичній історії зазначеного періоду, належать безпосереднім учасникам тих подій: Ю.Колларду [1], О.Коваленку [2], М.Залізняка [3], В.Будзиновському [4], М.Стахову [5].

Згодом певні аспекти активності студентства в українських партіях на початку ХХ ст. розглядалися радянськими дослідниками [6; 7; 8]. Їх характерною рисою стало вивчення діяльності молоді як складової частини робітничого чи селянського руху або співпраці студіюючої молоді з РСДРП [9, 10, 11, 12]. У цілому ж заідеологізованість радянської історичної науки не сприяла об'єктивному вивченню національних політичних процесів початку ХХ ст., замовчуючи або фальсифікуючи їх реалії.

З проголошенням незалежної Української держави в 1991 р. у вітчизняній історичній науці починається процес переосмислення минулого України, її політичної історії та ролі й місця в ній студіюючої молоді. Серед них слід відмітити роботи В.Головенька [13], Н.Левицької [14], В.Бельдюгіна [15], Н.Гончарової [16], І.Гурака [17], Р.Ковалюка [18], Г.Фартучної [19].

Однак розширення можливостей використання різноманітного наукового інструментарію дослідження української партійно-політичної історії за останні два десятиліття ще не розкрито у повній мірі. Більшість наукових робіт із даної проблеми характеризуються відсутністю комплексного осмислення діяльності студентської молоді у складному процесі становлення національної партійної системи, відсутні праці порівняльного характеру.

Виходячи із стану вивчення проблеми, автор ставить таке дослідницьке завдання: провести порівняльну характеристику процесу політизації-студентства Наддніпрянської та Наддністрянської України, виявити типові та спільні особливості активності студентської молоді в діяльності українських партій цих територій.

Протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на українських територіях Австрійської імперії під впливом модернізаційних процесів та формування капіталістичних відносин відбувається зростання кількості студентства. Аналогічні процеси можемо спостерігати і на українських територіях Росії, про що детально говорилося в одній із наших статей, присвяченій кількісним та якісним змінам в середовищі українського студентства Наддніпрянщини [20]. Відразу зазначимо, що в даному випадку просте порівняння кількісних показників цих двох територій є недоцільним, оскільки вони суттєво відрізняються в ряді ключових показників (кількість українського населення, його частка від загальної кількості населення імперій, ступінь розвитку промисловості, а відповідно й капіталістичних відносин). Однак, помітно зростає цінність висновків, здобутих шляхом порівняння показників у відсотка, визначення на основі цього тенденцій та особливостей.

Відмінністю студіюючої молоді західноукраїнських земель було те, що вона не мала такої розгалуженої системи вищих навчальних закладів, як студенти підросійських територій. На українських етнічних землях Австрійської імперії було лише кілька міст, де можна було здобувати вищу освіту (Львів та Чернівці). І навіть у них українці становили меншість, розчинившись у середовищі поляків, євреїв, німців, румунів. Ця частка в середньому коливалася від 15 до 25%. Наприклад, 1875 р. серед перших вихованців університету в Чернівцях українці становили 20% (41 чол.), у 1914 р. ця цифра становила 25,3% (303 чол.). Подібно до наддніпрянців, частина студентської молоді була змушена навчатись поза етнічними територіями – у Віденському, Будапештському, Краківському університетах. Але найбільше її було у Львові. Станом на 1913 р. у системі вищої освіти Австрії було зафіксовано 1868 студентів-українців, із яких 1287 (68,9%) навчались саме у

Львові, де вони становили близько 17% від загального числа студентської молоді міста. Шляхом підрахунків, проведених нами на основі визначення частки українців у загальній частці студентства Львова і Чернівців, можемо отримати загальну кількість студентської молоді цих міст, що становить на 1913 р. понад 2,5 тис. чол. На цей же рік лише у п'яти спеціальних вищих навчальних закладах Наддніпрянщини навчалось у 2 рази більше студентів (5473 чол.) [20, с.82].

За соціальним походженням студентство Наддністрянської України було переважно дітьми селян, робітників, службовців, що в цілому збігається з відповідними показниками Наддніпрянщини [20, с.82–83]. Але якщо на українських територіях Росії більшість молоді походила з дворян, міщан, чиновників, то беззаперечно лідерство на австро-угорських територіях належало духовенству. Хоча з часом тенденція до збільшення частки студентів-вихідців не з вищих станів суспільства проявляється все яскравіше і є характерною для всіх українських етнічних територій. Демократизація соціальної структури студентства стає все помітнішою.

Політизація студентської молоді в обох імперіях мала ряд спільних особливостей. Її ключовими чинниками були: кризові явища у зовнішній та внутрішній політиці, формування капіталістичних відносин та поява класу робітників та буржуазії, різке зростання кількості населення, необхідність вирішення національного питання, урбанізація, яка проходила не за рахунок українського населення, обезземелення селянства, переважно українців за національністю, відсутність в українському середовищі радикально налаштованої інтелігенції, коли студентство перебирає на себе роль лідера у застосуванні політичних методів боротьби.

З іншого боку, для українців Галичини суттєвим каталізатором політизації виступає польсько-українське протистояння спочатку на ґрунті соціально-економічних протиріч, а згодом поляки, які перебувають у такому ж пригніченому стані, як і українці, виступають у якості прикладу ведення політики по захисту своїх національних прав [21]. В українців Наддніпрянщини таким каталізатором виступає російський елемент, що є панівною національністю в державі.

Подібно до Наддніпрянщини, активізація національного руху Галичини починається у 60-х роках XIX ст., що було зумовлено рядом факторів. Загальні обставини були майже однаковими: невдачі обох імперій у зовнішній політиці змусили розпочати модернізаційні процеси, що проявилися у вигляді реформ. Але на відміну від Російської, Австрійська імперія запровадила конституцію, яка надала західноукраїнським землям автономію, і це помітно відобразилось на активності інтелігенції та студентства і дало можливість створювати легальні організаційні форми спочатку для захисту своїх корпоративних, а згодом і національних прав.

Перші організаційні кроки в обох імперіях робилися переважно шляхом об'єднання у громади, до яких входило в основному студентство [22, с.9; 23, с.243; 24, с.37]. До них невдовзі почали приєднуватись і представники старшого покоління, а ті активісти, які закінчували навчання, не припиняли своїх зв'язків з громадами. Як правило, це була реакція на польський елемент. Студенти-наддніпрянці таким чином протестували проти привілейованого становища поляків у вищих навчальних закладах Києва та їх зверхнього ставлення до українського народу, а студенти-наддністрянці, перш за все, хотіли показати свою окремішність від польського елемента. З іншого боку, у молоді обох імперій організаційна кристалізація відбувалася навколо ідеї служіння своєму народу: вивчення історії, побуту, звичаїв, „хлопоманство“, „українофільство“, „козакування“, просвітницька робота на селі, підготовка матеріалів патріотичного характеру.

На початку 70-х років XIX ст. студентська молодь втрачає лідируючі позиції та опиняється у становищі допоміжної сили старшого покоління громадівців. Як і в Російській імперії, австрійські студенти-українці становлять ту частину національного руху, яка більше на практиці реалізує завдання, поставлені старшим поколінням, що переважно акцентувало свою увагу на просвітницькій роботі. До того ж, „молодь“ частково зосередила свої зусилля на організаційній роботі в студентському середовищі через закон 1867 р., який дозволяв утворювати професійні організації, у тому числі й студентські [25, с.22]. Але у другій половині 70-х років у студентському середовищі Наддністрянщини все яскравіше проявляються ознаки цілеспрямованої діяльності на базі соціалістичної ідеології (товариство „Академічний гурток“, періодичне видання „Друг“). Помітний вплив у даному процесі мають погляди М.Драгоманова та деяких російських суспільно-політичних діячів: В.Белінського, М.Добролюбова, М.Чернишевського. Особливістю західноукраїнської молоді було об'єднання не лише у певні організаційні творення – гуртки, а й навколо періодичних видань, в яких вони, не звертаючи увагу на заборону на законодавчому рівні (вважались неповнолітніми), відігравали ключові ролі. З'являються все яскравіші ознаки розколу руху на більш радикальну „молодь“ та обережних „старших“ діячів руху.

У 80-х роках XIX ст. у діяльності українського студентства з'являються риси певної самостійності. В Наддніпрянщині це пов'язується з активізацією „Молодих громад“, тоді як у Наддністрянщині – з виокремленням із народовського середовища студентів-радикалів (І.Франко, І.Мандичевський, М.Павлик). Як і раніше, діяльність студентської молоді характеризується значною залежністю від „старших“, орієнтацією на соціальну спрямованість, а не на національні питання, зосередженням значних зусиль на літературній та науковій діяльності. Хоча тенденція щодо переорієнтації на суспільно-політичні проблеми стає помітною раніше у Австрійській імперії. У підсумку така діяльність молоді стала ніби підготовчим етапом для початку процесу політизації українського національного руху з певними проявами ознак випередження цього процесу в західноукраїнських землях.

Наступне десятиліття характеризувалося початком найвищої політичної активності студентства, коли воно стало біля витоків національної партійно-політичної системи. Безпосереднім поштовхом до цього було поглиблення так званого „конфлікту поколінь“, у результаті якого студенти намагаються зайняти більш радикальну позицію і виробити власну модель дій. Зокрема, в західноукраїнських землях це яскраво прослідковується на прикладі дискусії навколо виступів на вечорі, присвяченого смерті Т.Шевченка (1890 р.) [24, с.

303-307], ігноруванні подальших спільних святкувань пам'ятних дат, критиці проголошеної народовцями політики „нової ери“.

З початком 90-х роках XIX ст. випередження темпів розвитку національного руху на австрійських територіях набуло чітких ознак. По-перше, дозволив владі імперії легально відстоювати свої національні права не привів до повної консолідації української студентської молоді на зразок єдиної системи студентських громад Наддніпрянщини. По-друге, процес консолідації молоді шляхом скликання студентських з'їздів і вироблення на них єдиних політичних вимог у Австрійській імперії відбувався майже синхронно з початком виникнення перших українських партій. Такий стан речей якісно відрізняв політизацію студентства двох імперій, оскільки в одній повний контроль і переслідування владою „неблагонадійних“ примушувало максимально консолідувати всі національно свідомі сили, а в другій конституційний лад давав можливість вибору шляхів та організаційних форм досягнення поставленої мети. У підсумку це не вплинуло на кінцевий результат – перехід до партійних форм боротьби.

У зазначеному процесі українського партогенезу нами було виявлено ряд особливостей, що характеризують участь у ньому студіюючої молоді.

Виникнення українських партій у Наддніпрянщині відбулося на десять років раніше, ніж у підросійських територіях, однак у обох випадках першими були партії ліворадикального спрямування (РУРП та РУП). На відміну від Наддніпрянщини, де молодь стала одноосібним творцем РУП, у західноукраїнських землях перша партія була результатом консолідації зусиль „старших“ і „молодших“ представників радикального руху (В.Будзиновський, Ю.Бачинський, М.Ганкевич, І.Гринецький, В.Охримович, Є.Левицький та інші). Однак сама ідея створення партії належала саме студентству, яке кількома місяцями раніше зібралось на раду вдома у І.Франка [26, с.202–203]. До того ж воно становило основну організаційну силу партії. У листі лідера РУРП І.Франка до М.Драгоманова у відповідь на пропозицію останнього не включати до партії студентів, які стоять на крайньорадикальних позиціях, що негативно сприймалося „старшими“, йдеться: „...коли б ми стали на сій думці, то, очевидно, прийшлося би в тій же хвилі сказати, що партії нема...“ [27, с.292].

Характерною особливістю обох партій стала певна еклектичність їх програмових засад, що давало можливість об'єднати представників різних поколінь із марксистськими, радикальними, соціалістичними (з акцентуванням уваги на національний момент) поглядами. Але позиція студентської частини і РУП, і РУРП була майже одностайною – боротьба за створення власної держави.

На відміну від Наддніпрянщини з її сталістю політичних уподобань молоді на користь РУП-УСДРП, у перше десятиліття XX ст. відносини західноукраїнських партій та студентства не відрізнялись стабільністю. В залежності від ситуації молодь активно працювала в УСДП, УРП, НДП, з'являються прихильники націоналістичної ідеології. Одночасно з партійною диференціацією зростає її організованість. Показово, що активність студентства збільшувалась у моменти ослаблення популярності партії. Так, зокрема, трапилося з УСДП на початку XX ст., коли саме під тиском молоді у 1907 р. відбувся остаточний розрив партії з польськими соціал-демократами.

Вищі навчальні заклади стали місцем дискусії між партійними фракціями. Показово, що молодь вузів обох імперій не обмежувалась лише партійною роботою. Вона так само активно працювала у просвітницьких організаціях, студентських товариствах, секціях, гуртках, громадах, боролася за відкриття українського університету. Стабільно активно була молодь навчальних закладів поза етнічними українськими землями – Кракові, Відні, Празі, Москві, Петербурзі.

Певні закономірності можна прослідкувати у взаємовідносинах студентства з партіями, що будувалися на глибоких кількадесятилітніх традиціях, консервативності ідейних поглядів із загальноновизнаним колом лідерів. Для територій Росії це УДП, УРП, УДРП, а для підавстрійських територій, наприклад, НДП, РНП. Характерною особливістю стала лише участь студіюючої молоді в партійних заходах – агітація в середовищі робітників, селян, участь в редагуванні партійних друкованих органів. У той же час спостерігалась повна відсутність молоді серед лідерів партії або тих, хто визначав стратегічні напрямки діяльності, брав участь у дискусіях навколо ідеологічних засад. Хоча були і винятки, наприклад, студенти О.Єфремов чи Є.Коновалець.

Якщо у більшості політично активних українських студентів Російської імперії на початку XX ст. під тиском переслідувань царату чим далі спостерігається еволюція поглядів у бік боротьби за ідею автономії українських земель, то в середовищі західноукраїнської молоді, навпаки, ідея незалежності набувала все реальніших обрисів, які підкріплялися відповідними діями і заходами.

Помітного удару по активності студіюючої молоді в українських партіях завдала Перша світова війна. Але її ставлення до війни було неоднаковим. Національно свідомою молоддю Наддніпрянщини співпрацювала під проводом Головної Української Ради, яка діяла на міжпартійній основі (УРП, УНДП, УСДП) і згодом Загальної Української Ради та використала цей момент для спроби відвоювати право створити власну державу. Студенти ж Наддніпрянщини гуртувалися навколо УСДРП та в меншій мірі УНП і в таку перспективу майже не вірили, а тому в переважній більшості закликали до бойкотів та протестів проти війни. Проте через певний час молодь обох імперій опинилася по різні боки лінії фронту.

Таким чином, порівняння діяльності студіюючої молоді Наддніпрянської та Наддністрянської України у кінці XIX – на початку XX ст. показало, що в цілому політизація та участь студентства у національному партогенезі цих територій мали ряд спільних рис:

- активність студентів зростає по мірі їх кількісного збільшення та демократизації контингенту вищих навчальних закладів;
- соціальні, політичні, економічні чинники, які ведуть до зростання суспільно-політичної активності студіюючої молоді;

- однакові організаційні етапи розвитку передпартійних форм боротьби;
- значний вплив поглиблення „конфлікту поколінь“ у національному русі на радикалізацію засобів боротьби студентства;

- вагома роль студентської молоді у виникненні та організаційному становленні перших українських політичних партій (РУРП та РУП), в яких вона стояла на позиції створення власної держави;

- висока активність студентів-українців у вузах поза українськими етнічними територіями (Кракові, Празі, Відні, Петербурзі, Москві);

- значний вплив на активність студентства мав початок Першої світової війни.

Поруч із цим, до специфічних рис студентської активності в партійно-політичних процесах Наддніпрянщини та Наддністрянщини слід віднести:

- у вузах на територіях українських етнічних земель Австро-Угорської імперії українське студентство становило меншість, а за його соціальним походженням переважали діти духовенства;

- суттєвим каталізатором студентської активності російських територій виступало протистояння „українці – росіяни“, де останні були панівною нацією, тоді як на австрійських – все будувалося на протистоянні двох пригнічених народів імперії – українців і поляків;

- у організаційній площині наддніпрянські студенти обмежувалися лише діяльністю в громадах, тоді як молодь Наддністрянщини гуртувалася ще й навколо періодичних видань;

- початок процесу політизації студентської молоді західноукраїнських земель відбувалося раніше, ніж на підросійських територіях, що в підсумку вело до появи першої української політичної партії саме в Наддністрянській Україні;

- співпраця вузівської молоді територій Російської імперії з українськими партіями в абсолютній більшості випадків концентрувалася навколо РУП-УСДРП, тоді як західноукраїнське студентство не мало сталих політичних уподобань.

Отже, студіююча молодь Наддніпрянської та Наддністрянської України наприкінці XIX – на початку XX ст. виступає як одна з найактивніших і організованих суспільних груп, яка займає провідне місце в процесі формування та діяльності українських політичних партій.

Джерела та література

1. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів. 1897–1906. / Коллард Ю. — Торонто : „Срібна сурма“, 1972. — 224 с.
2. Коваленко О. На межі двох віків // З минулого: Збірник / Коваленко О. — Варшава, 1939— . — Т. 2. — С. 22-54.
3. Залізняка М. „Про український рух у Київському університеті“ / Залізняка М. // Рада. — Ч. 87.
4. Будзиновський В. Ішли діди на муки. — Львів. Укр. слово, 1995. — 82 с.
5. Стахів М. На переломі. Коротка історія українського політичного руху в новіших часах. — Ч. III. — Львів: Самоосвіта, 1938. — 50 с.
6. Кравець М. До питання про Русько-українську радикальну партію у Східній Галичині в 90-х роках XIX ст. Кравець М. // З історії західноукраїнських земель. Вип. 3. — К.: В-во АН УРСР, 1957. — С. 124–140.
7. Кравець М. Масові робітничі виступи у Східній Галичині на початку XX ст. (1901 – 1914 роки) Кравець М. // З історії західноукраїнських земель. Вип. 5. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — С. 113–135.
8. Довгаль І. Вплив російської революції 1905 р. на розвиток революційного руху в Галичині / Довгаль І. — К.: Держполітвидав УРСР, 1952. — 64 с.
9. Калинин Ю. Деятельность революционных марксистов, большевистских организаций по вовлечению студенчества в борьбу против самодержавия. 1900 – 1904 гг. (На материалах Украины): дисс... канд. іст. наук : 07.00.01 / Калинин Ю. — К., 1978. — 222 с.
10. Книш Г. Борьба большевиков за учащуюся молодежь накануне и в годы первой русской революции (1903 – 1907). (На материалах Украины): дис... канд. іст. наук : 07.00.01. / Книш Г. — Дніпропетровськ, 1977. — 188 с.
11. Михайловский Н. В. И. Ленин и революционное молодежное движение в России (конец XIX в. – октябрь 1918 г.) / Михайловский Н. — Л.: Изд-во при ЛГУ изд-во объедин. „Вища школа“, 1982. — 181 с.
12. Просяник М. Деятельность большевистских организаций Украины по вовлечению молодежи в революционную борьбу накануне и в период первой русской революции (1903 – 1907 гг.): дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Просяник М. — Дніпропетровськ, 1969. — 274 с.
13. Головенько В. Український молодіжний рух у XX столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політичних наук : спец. 23.00.02 „Політичні інститути та процеси“ / Головенько В. — К., 1995. — 26 с.
14. Левицька Н. Студентство України в кінці XIX – на початку XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. „Історія України“ / Левицька Н. — К., 1998. — 16 с.
15. Бельдюгін В. Молодь у контексті боротьби за реалізацію української національної ідеї (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Бельдюгін В. — Луганськ, 2006. — 194 с.
16. Гончарова Н. Національно-політичний рух студентської та учнівської молоді в Україні (90-ті роки XIX – лютий 1917 р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 „Історія України“ / Гончарова Н. — О., 2006. — 24 с.
17. Гурак І. Українське студентство у суспільно-політичному житті Східної Галичини (60-ті роки XIX - початок XX ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Гурак І.; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2005. — 19 с.
18. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях XIX – XX ст.: автореф. дис. ... доктора іст. наук / Ковалюк Р. / 07.00.01 — Історія України. — Львів, 2003. — 32 с.
19. Фартучна Г. Студентство міста Києва у суспільно-політичному житті України (1900–1917рр.) [Текст] : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Фартучна Г.; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. — К., 2009. — 304 с.

20. Чортенко А. Якісні та кількісні зміни в складі студентства Наддніпрянської України (кінець XIX ст. – 1914 р.) / А. Чортенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. — Запоріжжя, 2007. — Вип. XXI. — С. 81–83.
21. Вітенко М. Соціально-економічний аспект польсько-українських відносин у Галичині 1867-1914 рр. та ідея незалежності України [Електронний ресурс] / М. Вітенко, І. Монолатій // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній красназничий часопис. — Івано-Франківськ, 2008. — № 14. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nikp/2008_14/Vitenko.pdf
22. Світленко С. Українські громади другої половини XIX – початку XX ст. (Особливості ідеології та діяльності) / С. Світленко // Київська старовина. — 1998. — № 2. — С. 9–28.
23. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861 – 1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / І. Чорновол. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — 288 с.
24. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях XIX-XX ст. / Р. Ковалюк. — Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. — 420 с.
25. Кухар Р. Віденська Січ: Історія Українського Академічного Товариства “Січ” у Відні (1868–1947). В пам'ять 125-річчя від оснування „Січі” / Р. Кухар. — К. : Кобза, 1994. — 187 с.
26. Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860–1890) / Дж.-П. Химка — К. : Основні цінності, 2002. — 328 с.
27. До М. П. Драгоманова (29 – 31 серпня 1891 р.) / Франко І. // Зібрання творів у 50-ти томах / І. Франко. — К. : Наукова думка, 1986. — Т. 49. Листи (1886 – 1894). — 812 с. — С. 290–293.

Чортенко А. Н. Студенчество в становлении национальной партийной системы на территориях Надднепрянской и Надднестрянской Украины (сравнительный аспект)

В статье сравнивается участие студенчества в процессе образования и развития первых украинских политических партий Надднепрянской и Надднестрянской Украины. Выявляются типичные черты, выявляются особенности участия студенческой молодежи в формировании национальной партийно-политической системы.

Ключевые слова: студенчество, молодежь, политические партии, партийная система

Chortenko A.M. Students in the Formation of the National Party System on the Territory of Naddnipyriansca and Naddnistriansca Ukraine (Comparative Aspect)

In the article the participation of students in the process of creation and building up of the first Ukrainian political parties of Naddnipyriansca and Naddnistriansca Ukraine is compared. The typical features are found out, the participation of students youth in the formation of national political party system is revealed.

Keywords: students, youth, political parties, party system

УДК: 94(438)(18-20)

В'єслав Лукаш Мацежинський

**РОЗВИТОК РЕКЛАМИ У ПОЛЬСЬКІЙ ПРЕСІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.
(НА ПРИКЛАДІ КОРОЛІВСТВА ПОЛЬСЬКОГО І ГАЛИЧИНИ)**

У статті висвітлюється поява та розвиток комерційної реклами у польській пресі другої половини XVIII – початку XX ст. Автор аналізує зміст і види рекламних оголошень та комерційних анонсів у пресових виданнях на польських територіях під владою Російської імперії, Пруссії та Австро-Угорщини.

Ключові слова: комерційна реклама, рекламні оголошення, комерційні анонси, газетна площа.

Комерційна реклама в польській пресі з'являється в середині XVIII ст., що було пізніше, ніж у Західній Європі, оскільки реклама у пресі могла розвиватися лише за таких умов, як насичений фінансово-товарний ринок, наявність значних економічних об'єднань, а відповідно економічно відсталі польські землі не створювали умов для появи такого типу видань. Перші газети з рекламними оголошеннями з'являються з середини XVIII ст. у Варшаві, Кракові і Львові¹.

¹ Список назв польської преси того часу з рекламними оголошеннями охоплює сім позицій (в хронологічному порядку): 1) “Warszawskie Ekstraordynaryjne Tygodniowe Wiadomości” (Warszawa, 1762-1763; 1778-1779); 2) “Krakowskie Kointeligencje i Wiadomości, tak dla iatwiejszego sposobu w rządach publicznych, handlu i żywności, jako też kunsztów i nauk podane” (Kraków, 1769). Байка у виданні “Krotka historia reklamy na świecie i w Polsce” (Zeszyty Prasoznawcze. – 1993. – №3-4. – S.26) подає помилкову дату виходу газети: 1768, насправді в цьому році у Кракові було створене Бюро відомостей, тобто саме бюро оголошень, яке лише наступного року випустило на ринок власний друкований орган. 3) “Annonces et Avis Divers de Varsovie” (Warszawa, 1782-1794) (?); 4) “Pismo Uwiadamiające Galicji” (Lwów, 1783); 5) “Lwowskie Pismo Uwiadamiające” (Lwów, 1784) (продовження “Pisma Uwiadamiającego Galicji” під новою назвою); 6) “Przewodnik Warszawski zawierający różne wiadomości warszawskie” (Warszawa, 1788-1792); 7) “Warschauer Intelligenzblatt” (Warszawa, 1798-1806). Див.: Staniszewski Z. Pierwsze polskie pismo ogioszeniowe / Z. Staniszewski // Roczniki Biblioteczne. – 1957. – Z.1-2. – S.82-83,122,127.